

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 344.131:343.322"364"

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2025.4.23>**Дрозд О. Ю.,**

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-4514-6594

**ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ**

Анотація. Актуальність статті полягає в тому, що у реаліях сьогодення проблема колабораційної діяльності в Україні набуває особливої актуальності через її безпосередній вплив на національну безпеку, функціонування державних інституцій та суспільну стійкість у період збройної агресії. Колабораціонізм створює додаткові ризики для ефективного управління на окупованих і прифронтових територіях, оскільки сприяє формуванню сприятливого середовища для діяльності зовнішнього противника, полегшує доступ до інформації та ресурсів і підриває здатність держави контролювати власний простір. Її наслідки ускладнюють процеси деокупації та післявоєнної реінтеграції, адже суспільство опиняється перед необхідністю одночасно вирішувати задачі відновлення, правової оцінки співпраці з окупаційними структурами та подолання внутрішніх соціальних розломів. У статті на підставі аналізу поглядів учених розкрито співвідношення понять «колабораціонізм» та «колабораційна діяльність». З'ясовано, що перша категорія є більш широкою та включає другу. Запропоновано авторське визначення колабораційної діяльності в Україні. Сформульовано авторське бачення щодо особливостей колабораційної діяльності в умовах повномасштабної військової агресії. Доведено, що колабораційна діяльність – це умисна, мотивована та системна взаємодія фізичних та/або юридичних осіб з окупаційними структурами (зокрема військами), яка виявляється у формах підтримки, сприяння або легітимізації зовнішньої владної присутності та спрямована на послаблення суверенітету, обороноздатності та інституційної стійкості держави. Зауважено, що вказана діяльність не лише забезпечує ворогу доступ до ресурсів, інформації чи управлінських механізмів, а й трансформує соціальне середовище, зменшуючи потенціал громад до колективного спротиву, підриваючи суспільну довіру та ускладнюючи процеси деокупації та подальшої реінтеграції. Наголошено, що широкому значенні колабораційна діяльність – це форма вияву внутрішньої «ерозії» державності, за якої люди або групи осіб, замість захисту власного суспільства, державного суверенітету й територіальної цілісності, стають каналом впливу зовнішньої сили та інструментом реалізації її воєнних чи політичних цілей.

Ключові слова: колабораціонізм, колаборанти, колабораційна діяльність, військова агресія, воєнний стан.

Drozdz O. Yu. The concept and features of collaborative activity in conditions of full-scale military aggression

Abstract. The relevance of the article lies in the fact that in today's realities, the problem of collaborationism in Ukraine is becoming particularly relevant due to its direct impact on national security, the functioning of state institutions and social stability during the period of armed aggression. Collaborationism creates additional risks for effective governance in occupied and frontline territories, as it contributes to the formation of a favorable environment for the activities of an external enemy, facilitates access to information and resources and undermines the ability of the state to control its own space. Its consequences complicate the processes of de-occupation and post-war reintegration, as society finds itself faced with the need to simultaneously solve the tasks of restoration, legal assessment of cooperation with occupation structures and overcoming internal social faults. The article, based on the analysis of the scientific views of scientists, reveals the relationship between the concepts of collaborationism and collaborative activity, on the basis of which it is noted that the

first category is broader and includes the second. The author's definition of collaborative activity in Ukraine is proposed. The author's vision of the features of collaborative activity in conditions of full-scale military aggression is formulated. It is proved that collaboration is a deliberate, motivated and systematic interaction of individuals and/or legal entities with occupation structures (including troops), which manifests itself in the forms of support, assistance or legitimization of external power presence and is aimed at weakening the sovereignty, defense capability and institutional stability of the State. It is noted that these activities not only provide the enemy with access to resources, information or governance mechanisms, but also transform the social environment, reducing the potential of communities to collective resistance, undermining public trust and complicating the processes of de-occupation and further reintegration. It is emphasized that in a broad sense, collaborative activity is a form of manifestation of the internal "erosion" of statehood, in which people or groups of people, instead of protecting their own society, state sovereignty and territorial integrity, become a channel of influence for an external force and a tool for implementing its military or political goals.

Key words: *collaborationism, collaborators, collaborative activity, military aggression, martial law.*

Вступ. У реаліях сьогодення проблема колабораційної діяльності в Україні набуває особливої актуальності через її посередній вплив на національну безпеку, функціонування державних інституцій та суспільну стійкість у період збройної агресії. Колабораціонізм створює додаткові ризики для ефективного управління на окупованих і прифронтових територіях, оскільки сприяє формуванню сприятливого середовища для діяльності зовнішнього противника, полегшує доступ до інформації та ресурсів і підриває здатність держави контролювати власний простір. Її наслідки ускладнюють процеси деокупації та післявоєнної реінтеграції, адже суспільство опиняється перед необхідністю одночасно вирішувати задачі відновлення, правової оцінки співпраці з окупаційними структурами та подолання внутрішніх соціальних розломів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблемні питання, присвячені колабораційній діяльності в Україні, у своїх наукових працях розглядали: А. Антошук, І. Вигівський, В. Дрозд, Р. Дударець, Т. Зелькіна, В. Кікінчук, А. Мосейко, Р. Недов, О. Старенький, О. Таран, О. Чуваков, А. Швед та багато інших. Проте, попри значний теоретичний доробок, а також з огляду на динамічні соціальні, політичні та безпекові зміни, у науковій літературі недостатньо опрацьованими залишаються низка теоретичних аспектів колабораційної діяльності.

Саме тому **метою статті** є визначення поняття колабораційної діяльності та встановлення причин її виникнення.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні існує понад 9000 криміналь-

них справ і понад 4000 вироків за статтею, що стосується колабораціонізму. Майже всі вони оголошені вже під час повномасштабної війни після змін у законодавстві. До повномасштабного вторгнення 2022 року було порушено лише дві кримінальні справи щодо колабораціонізму, адже на той час юридичні засади в цій сфері правопорушень були не цілком сформовані. Крім того, не було чіткого розуміння, які саме дії кваліфікувати як колабораціонізм, а також які особи мають нести відповідальність за цією статтею. Навесні 2022 року було ухвалено зміни до Кримінального кодексу України. Вони встановили сім кваліфікаційних ознак, які визначають осіб як колаборантів і передбачають кримінальне переслідування [1], що й зумовило зростання кількості справ щодо колабораціонізму та колабораційної діяльності.

Почати найбільш доцільно з характеристики категорії «колабораціонізм». В енциклопедичних джерелах зазначено, що колабораціонізм (від франц. *collaboration* – співпраця, співробітництво) – це усвідомлене добровільне та зумисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам [2; 3]. К. О. Долгорученко стверджує, що колабораціонізм як феномен війни – це складне суспільно-психологічне явище добровільної, зокрема ідейно вмотивованої співпраці з ворогом у політичній, військовій, економічній, соціокультурній сферах життя, результатом якої є підриг національної безпеки України, створення загрози державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційного ладу та іншим національним інтересам держави. Колаборація, підкреслює автор, – це завжди умисна

діяльність на шкоду власному народу й державі. Таким чином, узагальнює згаданий вище автор, сьогодні врегулювання правових відносин на окупованих територіях України та зонах бойових дій неможливе без відновлення справедливості й обмеження низки прав осіб, причетних до колабораціонізму, що можливо вирішити виключно законом [4]. Т. С. Батраченко вказує, що сучасне поняття колабораціонізму є змістовним соціально-психологічним та етичним явищем-феноменом, що охоплює деякі із форм державної зради-співробітництва населення з окупаційною владою, її представниками, країною-агресором через різноманітні дії у військовій, економічній, політичній, інформаційній та інших сферах життєдіяльності. Загальною метою колабораційної діяльності є завдання значної шкоди державному суверенітету, територіальній цілісності та безпеці країни. Провівши аналіз, можна виокремити основні риси та загальні ознаки колабораціонізму, зокрема це: 1) наявність суб'єктів колабораційної діяльності, а саме: а) «колаборантів», тобто громадянина чи групу громадян, що співпрацюють з державою-агресором й завдають шкоди державному суверенітету країні, громадянами якої вони є; б) країну/представників країни-агресора з якою відбувається безпосередня співпраця; 2) чітко виражений характер завдання шкоди державному суверенітету й територіальній цілісності через різноманітні форми здійснення колабораціонізму [5].

Згідно з усталеною міжнародною практикою, акцентують увагу С. В. Сьомін та В. В. Комашко, нині прийнято виокремлювати такі типи колабораціонізму: 1) воєнний колабораціонізм – сприяння противнику зі зброєю в руках (служба у військових формуваннях, поліцейських структурах, а також в органах розвідки та контррозвідки); 2) економічний колабораціонізм – співробітництво в будь-яких галузях економіки та національного господарства; 3) культурний (духовний) колабораціонізм – співробітництво з окупантами в духовній сфері (різноманітна психологічна підтримка окупанта, поширення серед населення віропідданських настроїв, пропаганда винятковості окремої

нації, на кшталт «арійської раси», «руського міра» тощо); 4) побутовий колабораціонізм – пов'язаний з розбудовою на окупованих територіях дружніх взаємовідносин між загарбниками й населенням; 5) політико-адміністративний колабораціонізм – будь-яке співробітництво в окупаційних органах влади [6].

Таким чином, колабораціонізм – це широке соціально-політичне явище, яке в загальному вигляді описує власне факт співпраці з окупантом або ворожою владою, а також погляди, мотивації та моделі поведінки, що стоять за такою співпрацею. Зазначений термін має історико-політичний зміст і використовується для аналізу суспільних процесів, моральних дилем, форм лояльності чи зради. Що ж стосується колабораційної діяльності, то вказана категорія має більш вузький зміст. Своєю чергою колабораційна діяльність – це більш конкретизоване юридичне поняття, яке фіксує обсяг дій, що прямо визначений законом як кримінально караний.

Г. В. Муляр та О. С. Ховпун вказують, що колабораційна діяльність – це усвідомлене співробітництво громадян з окупаційною адміністрацією, яке спрямоване проти української державності, шляхом різної взаємодії: передача матеріальних ресурсів, пропаганда, заперечення збройної агресії проти України, добровільне зайняття посад у незаконних органах влади. Можна виокремити такі ознаки колабораційної діяльності, що відрізняють її від державної зради: публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України; колабораційні дії вчиняються винною особою в умовах здійснення окупації; злочинні дії вчиняються на користь окупаційної адміністрації та держави-агресора; добровільний перехід державних службовців України на бік окупаційної адміністрації [7].

У Кримінальному кодексі України зазначено, що колабораційна діяльність передбачає:

1) публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України

до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території;

2) добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора;

3) здійснення громадянином України пропаганди в закладах освіти незалежно від типів і форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора в закладах освіти;

4) передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, зокрема окупаційною адміністрацією держави-агресора;

5) добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території;

6) організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності в співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах;

7) добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України [8].

Таким чином, проведений у роботі аналіз дає змогу дійти висновку, що колабораційна діяльність – це умисна, мотивована та системна взаємодія фізичних та/або юридичних осіб з окупаційними структурами (зокрема військами), яка виявляється у формах підтримки, сприяння або легітимізації зовнішньої владної присутності та спрямована на послаблення суверенітету, обороноздатності та інституційної стійкості держави. Така діяльність не лише забезпечує ворогу доступ до ресурсів, інформації чи управлінських механізмів, а й трансформує соціальне середовище, зменшуючи потенціал громад до колективного спротиву, підриваючи суспільну довіру та ускладнюючи процеси деокупації та подальшої реінтеграції.

Відтак, можна говорити про те, що колабораційна діяльність не лише охоплює передачу якоїсь інформації, вона є комплексним негативним феноменом, у якому поєднуються: політична, інформаційна й адміністративна підтримка ворога; сприяння встановленню та утриманню окупаційного режиму; участь

у створенні штучних «альтернативних» владних, культурних чи освітніх структур, покликаніх легітимізувати присутність агресора; дії, що свідомо деморалізують населення або розкладають обороноздатність зсередини. Зазначене вище дає змогу стверджувати, що в широкому значенні колабораційна діяльність – це форма вияву внутрішньої «ерозії» державності, за якої люди або групи осіб, замість захисту власного суспільства, державного суверенітету й територіальної цілісності, стають каналом впливу зовнішньої сили та інструментом реалізації її воєнних чи політичних цілей.

Висновки. Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що ключовими особливостями колабораційної діяльності в умовах воєнного стану є такі:

– вона посилює окупаційний режим, оскільки забезпечує йому місцеву опору, без якої зовнішня агресія не може ефективно функціонувати та підтримувати порядок на захоплених територіях;

– руйнує довіру всередині суспільства, формує атмосферу підозри й нестабільності, що послаблює здатність громад до самоорганізації та опору;

– створює небезпеку інформаційного викривлення: пропагандистські меседжі, передані «своїми», мають значно більший вплив на населення, ніж зовнішня пропаганда;

– поглиблює правовий та адміністративний хаос на окупованих територіях, адже місцеві зрадники допомагають відтворювати штучні органи влади, які замінюють законні інституції;

– ускладнює процеси деокупації та повернення нормального життя, оскільки після звільнення громадам доводиться долати наслідки дезінформації, зламаних зв'язків і дій тих, хто співпрацював з ворогом;

– створює ризики втрати або витоку важливої інформації, що може прямо впливати на безпеку військових, цивільних і критичної інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Тюнькін М. На сьогодні відкрито понад 9000 кримінальних справ щодо колабораціонізму. *Громадське радіо*. URL: <https://hromadske.radio/news/2025/04/04/na-sohodni-vidkryto-ponad-9000-kryminalnykh-sprav-shchodo-kolaboratsionizmu>.
2. Колабораціонізм. *Енциклопедії сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-4446>.
3. Колабораційна діяльність як кримінальне явище: аналіт. огляд / Л. М. Добробог, В. С. Березняк, А. В. Макашов, Ю. О. Ткач. Дніпро : ДДУВС, 2023. 42 с.
4. Долгорученко К. О. Колабораціонізм як феномен війни та наукове поняття в межах історико-правових досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2022. Вип. 56. С. 16–19.
5. Батраченко Т. С. Колабораційна діяльність в умовах війни: поняття та кримінальна відповідальність за протиправні дії. *Baltija Publishing*. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8759/18360-1?inline=1>.
6. Сьомін С. В., Комашко В. В. Сучасна парадигма колабораціонізму в умовах російського вторгнення в Україну: історико-правовий аналіз. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 194–201. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2023/28.pdf.
7. Муляр Г. В., Ховпун О. С. Новели кримінального законодавства: колабораційна діяльність. *Наукові записки*. Серія : Право. 2022. № 13. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index/view/231/221>.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#Text>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025